

Laki Mihály • Szalai Júlia

TÍZ ÉVVEL KÉSŐBB – magyar nagyvállalkozók európai környezetben

A szerzők 2009–2012 között ismét interjúsorozatot készítettek a korábbi könyvükben szereplő közép- és nagyvállalkozókkal, valamint vállalkozók egy fiatalabb csoportjával, hogy feltérképezzék a piaci átmenet első szakaszának lezárultát követő változásokat, és összevessék a két csoport gazdálkodási felfogását és gyakorlatát, valamint nézetrendszerüket a mai magyar társadalom általános kérdéseiben. Könyvükben a beszélgetések alapján bemutatják a vállalkozások teljesítményében, szabályozási környezetében, a piaci verseny körülményeiben, munkaerő-piaci pozíciójában, üzleti kultúrájában, valamint belső és külső bizalmi viszonyaiban és tágabb szociológiai környezetében végbement változásokat. A könyv legfontosabb tanulsága, hogy az első fordulóban is szereplő, dinamikusan növekvő közép- és nagyvállalkozások jelentős részének megtört a lendülete, megállt a növekedése a kétezer utáni években. A kezdeti, ígéretes nagyvállalkozói elitszerepek csírái mára jórészt eltűntek, a fiatalabbak pedig eleve nem vállalkoznak hasonló társadalmi szerepek betöltésére.

LAKI MIHÁLY-SZALAI JÚLIA

Tíz évvel később –
magyar nagyvállalkozók
európai környezetben

LAKI MIHÁLY-SZALAI JÚLIA

Tíz évvel később –
magyar nagyvállalkozók
európai környezetben

Közgazdasági Szemle Alapítvány
Budapest, 2013

OTKA

Az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA) a kutatást a 77918. sz. (Tíz évvel később: magyar nagyvállalkozások az Európai Unióban) kutatói pályázat keretében, a könyv kiadását a 109939. sz. publikációs pályázat keretében támogatta.

© Laki Mihály, Szalai Júlia, 2013

© Közgazdasági Szemle Alapítvány, 2013

Tartalom

Előszó	7
Bevezetés	11
Miért írtunk új könyvet a magyar nagyvállalkozókról?	11
A követéses kutatást alakító megfontolások	15
A követéses kutatás módszere	15
Könyvünk kiindulópontja – egy nem várt fejlemény és ami utána jött	17
Lendületvesztés a magyar gazdaságban	21
A lendületvesztés tényei számokban	21
A lendületvesztés tünetei	24
A magyar nagyvállalkozók két csoportja: a „régiek” és az „újak”	29
A „régiek” és az „újak” – hasonlóságok és különbségek az alapjellemzőkben	29
A „régiek” tegnap és ma – az élet- és pályatörténet fordulói	29
Az „újak” élet- és pályatörténet-fordulói	32
A generációs váltás közelnézetben	33
Az életkori különbségek tartós hatása	33
A vállalkozók családi háttere	38
A tanulás globalizálódó terei	40
A „régiek” és az „újak” eltérő vállalati teljesítményei – gazdasági magyarázatok	48
Az ágazati hipotézis	49
Az innovációs hipotézis	52
Az államtól való gazdasági függés hipotézise	57

A piaci tényezők szerepe	58
A világgazdasági válság hatásai	73
A nagyvállalkozók társadalomrajzához – tíz év múltán	84
A „régiek” és az „újak” társadalmi szerepeinek eltéréseiről	84
A „szocialista örökségről”	91
Az indulás különbségeiben rejlő relatív előnyökről	109
A bizalomvesztés metszetei	125
A családi tulajdonú vállalkozásokról	139
Vállalkozók magukról – a változó ideológiai-politikai térben	155
Néhány következtetés	172
Hivatkozások	187
Függelék	192
Interjúalanyaink néhány jellemzője	192

ELŐSZÓ

Amikor a magyar nagyvállalkozókról szóló korábbi könyvünk¹ sorsát kitűnő szerkesztőnk, Gábor Luca kezébe helyeztük, és ezzel formálisan is lezártuk a hazai nagyvállalkozókról szóló kutatásunkat, úgy éreztük, a történetnek itt még nincs vége. Tisztában voltunk azzal, hogy az 1998 és 2001 között készült nagyvállalkozói interjúink a hazai piaci átmenet első szakaszának kivételes pillanatait és sikertörténeteit rögzítették, de értelemszerűen válasz nélkül hagyták a kérdést, hogy vajon töretlen lesz-e a felemelkedés íve, és tartós lesz-e a siker az ezredforduló táján már stabilizálódó berendezkedés közepette is.

Nyitva maradt továbbá, hogy a hazai terepen elért sikerek vajon hosszabb távon elegendő felhajtóerőt jelentenek-e az egyre intenzívebb nemzetközi piaci versenyben is. Hogyan alakul interjúalanyaink és vállalkozásaik sorsa a Magyarország nemzetközi beágyazottságát intézményesítő – a kézirat lezárásakor mindössze néhány hónapnyi távolságra lévő – uniós tagsággal? Mindezek mellett nyitva maradt az általunk feltárt polgáris nagyvállalkozói szerepek további sorsának kérdése is: az ezredforduló elmélyülő társadalmi válságának jelenségei sejteni engedték, hogy meginoghat a hazai nagyvállalkozók önbizalma, és ezzel párhuzamosan ők feladják azokat a korábbi törekvéseiket, hogy személyes magatartásuk, vállalkozói te-

¹Vállalkozók vagy polgárok? A nagyvállalkozók gazdasági és társadalmi helyzetének ambivalenciái az ezredforduló Magyarországon. Osiris, Budapest, 2004.

vékenységük és a közügyek iránti elkötelezettségük társadalmi mintául szolgáljon.²

Mindezek a kérdések, sejtések és dilemmák arra sarkalltak bennünket, hogy kísérletet tegyünk egy követéses kutatásra, és egy évtizeddel később felkeressük 2004-es könyvünk szereplőit, egykori interjúalanyainkat. Az ezredforduló óta eltelt időszakban valóban számos – részben előre nem látható – esemény, a magyar gazdaság és társadalom működése szempontjából fontos változás tanúi lehettünk. Azt követően, hogy Magyarország 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, mélyreható átalakulás – egyfajta nemzetköziesedés – ment végbe a gazdasági szabályozókban, az adópolitikában, a gazdaság állami intézményrendszerében. Ezek együttesen lényegesen átalakították a vállalkozók igazodási rendszerét, vállalkozásaik mozgásterét. Erre a mozgásterre és szabályozási rendszerre döntő hatással van a 2008-ban kezdődött világméretű, máig tartó gazdasági és pénzügyi válság is.

A 2010-ben hatalomra került kormányerő a maga kétharmados többségével számos ponton meggyengítette a harmadik magyar köztársaság demokratikus intézményrendszerét és benne a jogi védelem intézményeinek erejét, miközben új autokratikus politikai és gazdasági törekvéseinek jegyében és hatalmi túlsúlyának birtokában erőteljes támadásokat mért a piaci szereplők több, korábban befolyásos csoportjára.

Mindezek a fejlemények további érvként merültek fel egy követő kutatás szükségessége mellett, amit az idők múltával egyre indokoltabbnak láttunk. A megvalósításra az teremtett lehetőséget, hogy 2009–2012 között az OTKA bőkezűen támo-

² Csak utalásszerűen hadd soroljuk itt fel azokat a – publicisztikai irodalomban naponta felbukkanó – válságelemeket, amelyek közvetve vagy közvetlenül érintik, érinthetik a hazai nagyvállalkozók mindennapjait, gondolkodását és szerepvállalását: a magyar társadalom látványos és az elmúlt tíz év során megkövesedett kettészakadása; a személyes és intézményes bizalmi viszonyok drámai romlása; a gazdagságot széles körben övező ellenszenv; a korrupciós vádak és gyanúsítások terjedése; a vállalkozókkal és vállalkozósaikkal szembeni politikai lépések szaporodása – és a sort folytathatnánk.

gatta *Tíz évvel később: magyar nagyvállalkozások az Európai Unióban* című pályázatunkat. E kutatás eredményeit és a tíz évvel korábban született empirikus anyaggal való összehasonlító elemzés főbb tanulságait foglaljuk össze jelen könyvünkben.

A követéses kutatás terepmunkáira 2009–2012-ben került sor. E három év során igyekeztünk felkeresni valamennyi (még élő) korábbi interjúalanyunkat, valamint azokat az új partnereinket, akik a sikeres közép- és nagyvállalkozók új generációját képviselik, és akik interjúk beszámolóikkal igencsak segítségünkre voltak abban, hogy szétszálazhassuk a nagyvállalkozók és vállalkozásaik első generációjának történetében előállt töréspontok és megakadások egyéni és általánosabb gazdasági, társadalmi és politikai okait és motívumait.³

A kutatási feltételek és a nyugodt légkör biztosításáért köszönettel tartozunk munkahelyeinknek, az MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézetének és az MTA TK Szociológiai Intézetének.

A kutatási terv ellenőrzését és menet közbeni finomítását segítette, munkánk színvonalát javította, hogy részeredményeinket előadhattuk a Közgazdaság-tudományi Intézet kutatószemináriumán, a Council for European Studies 2011. évi konferenciáján,⁴ az MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet és az IBS Nemzetközi Üzleti Főiskola közös rendezésében Terepkutatás a gazdaságban címmel 2012. november 16–17-én rendezett konferencián⁵ és a glasgow-i egyetem Centre for Central and East European Studies kutatószemináriumán.⁶ Ezekén a rendezvényeken részt vevő hazai és külföldi kollégá-

³ A két vállalkozói kör mintájának összetételéről, valamint a mintaválasztás során követett szempontjainkról részletesen beszámolunk könyvünk bevezető fejezetében.

⁴ Ten years after: Hungarian big entrepreneurs in the European Union. 18th International Conference of Europeanists (CES), Barcelona, 2011. június 20–22.

⁵ Egy sikertörténet kifulladására. Defenzívába szorult magyar nagyvállalkozók az ezredforduló utáni magyar gazdaságban és társadalomban.

⁶ Two generations of Hungarian big entrepreneurs: On continuity and depatures. Glasgow, 2013. május 8.

inktól, doktoranduszoktól és fiatal kutatóktól számos értékes megjegyzést és kérdést kaptunk – a kibontakozó élénk viták fontos inspirációt jelentettek eredményeink továbbgondolására és a kifejtés fogalmi keretének pontosítására.

A terepmunkát, az interjúk szervezését, készítését és dokumentálását a Tárki végezte. Az irányításban döntő szerepet játszott *Tóth István György* vezérigazgató, a szervezésben *Várnai Magdolna* és *Béládi Olívia*. A színvonalas és alapos interjúkat *Béládi Olívia*, *Galavics Anna*, *Hárs Ágnes*, *Józan Anna*, *Linzenbold Ildikó*, *Piroska Dóra*, *Ráczkevy Ágnes*, *Solymosi Kabdebó Márk*, *Szöllősy Ágnes*, *Vince Péter* és *Zatykó Judit* készítették. Köszönjük lelkiismeretes és hatékony munkájukat.

A könyv megjelenését nagyban elősegítette az OTKA 2013. évi publikációs pályázatán elnyert újabb támogatás, amiért ugyancsak köszönettel tartozunk. Az említett nyilvános eseményeken túl munkánk egyes részleteit szakmai-baráti beszélgetéseken oszthattuk meg közeli kollégáinkkal, akik közül itt elsősorban *Landau Edit*, *Madarász Aladár*, *Vince Péter* és *Voszka Éva* nevét kell említenünk. Könyvünk hibáiért és hiányosságaiért természetesen kizárólag bennünket terhel a felelősség.

Budapest, 2013. szeptember

Laki Mihály és Szalai Júlia

ISBN 978-963-89769-1-8

Kiadja a Közgazdasági Szemle Alapítvány

A kiadásért felel: Halm Tamás, a kuratórium elnöke

Szerkesztő: Patkós Anna

Tipográfia és a fedélterv: Kempfner Zsófia

Nyomdai kivitelezés: Mondat Kft.

Felelős vezető: Nagy László

Közgazdasági Szemle
Alapítvány